
De keerzijde van het economische herstel in Duitsland was niet ver weg. In het nog onontgonnen veen ten oosten van de gemeente Vlagtwedde verrezen over de grens twee concentratiekampen: Neu-Sustrum en Niederlangen. Ze maakten deel uit van een grotere keten van *Emslandlager*. In het boomloze landschap kon men deze complexen vanuit zuidelijk Westerwolde duidelijk zien liggen. ‘Wanneer je in het donker achter ons huis ging staan zag je in de verte in het oosten flikkerende lichtjes’, vertelde Wim Mulder uit Sellingen.

‘Die flikkering, waardoor de lichtjes leken te dansen, ontstond door de luchttrilling. Onze kant van de grens was al ontgonnen, daar achter lag de heide. De Duitsers hadden er een rij houten wachttorens neergezet.’²¹

Tegen gevangenen die erin slaagden om de Nederlandse grens over te vluchten werd door de plaatselijke overheid en politie streng opgetreden, dit op nadrukkelijke aanwijzing van burgemeester F.A. Beins (Vrijzinnig Democratische Bond). In mei 1935 werden vier vluchtelingen gepakt, overgebracht naar het huis van bewaring in Groningen en vandaar uitgeleverd aan Duitsland. In de pers werd meegedeeld dat het om ‘zeer ernstige misdadigers’ ging.²² Eén van deze vier pleegde in de Groninger gevangenis zelfmoord.²³ In september was het weer raak. Een vluchteling uit Neu-Sustrum bereikte Laudermarke, waar hij politiek asiel aanvroeg in Nederland. Hij werd door de marechaussee meegenomen naar de kazerne aan de Hoofdkade 37 in Ter Apel. Vandaar leverde men de man zonder omhaal uit aan de Duitse grenspolitie. Over deze gebeurtenis werden in het parlement vragen gesteld aan de minister van justitie, door het Kamerlid Kees Schalke (CPN).²⁴

Een oud-leerling van de HBS in Ter Apel, Joop Sjouke, besloot zelf actie te ondernemen. Deze theologiestudent charterde een auto en wist daarmee een joodse bekende uit Duitsland langs de grensdouane te krijgen. Hij stond tijdens dat gebeuren duizend angsten uit.²⁵

Als deze drama’s al de aandacht kregen van de Kloosterkerk, dan liet dat in de notulen geen sporen na. Getrouw aan het vrijzinnig beginsel wilde de kerkenraad ruimte laten aan ieders eigen inzicht op politiek terrein. Wel liet de plaatselijke afdeling van de Vrijzinnig Christelijke Jongerenbond (VCJB) zich anti-nazistisch uit. In 1934 las de groep de levensbeschrijving van Thomas More door Henriëtte Roland Holst. Deze Engelse staatsman had in de zestiende eeuw liever het leven gelaten dan orders van koning Hendrik VIII op te volgen die ingingen tegen zijn geweten. Zoals de

²¹ Interview van de auteur met dhr. W.T. Mulder, Ter Apel 15 januari 1997.

²² ‘De vluchtelingen uit het concentratiekamp’, in: *Het Vaderland* 9-5-1935.

²³ Zie voor de door F.C.W.H. Lunow gemaakte foto’s van het afvoeren van deze gevangenen door de marechaussee van Ter Apel: www.oudterapel.nl (1940-1945).

²⁴ ‘Kamervragen’, in: *Het Vaderland* 17-9-1935.

²⁵ Biografische schets Joop Sjouke, op: <http://home.deds.nl>.